

Sustainable Development Goals

'Logische partner om SDG's tot uitvoering te brengen'

'Duurzaam doorgeven, SDG's in educatief perspectief' was het thema van de viering van het 10-jarig bestaan van onze vereniging.

"De Sustainable Development Goals komen samen in gemeenten, op het lokale niveau en dan begin je met de meest bindende factor: educatie én milieu en natuur. GDO en de NME-centra zijn voor mij logische partners om de SDG's tot uitvoering te brengen", aldus Hugo von Meijenfeldt, landelijk coördinator implementatie SDG's tijdens onze jubileumbijeenkomst in november in Culemborg. Zijn boodschap: overheden, bedrijven, NGO's, kennisinstellingen én burgers zullen zich moeten inzetten om de doelen in 2030 te behalen.

Scholen

Daarvoor is een kanteling nodig, stelt Ar-

jen Wals, hoogleraar transformatief leren voor sociaalecologische duurzaamheid: "Ook op scholen! Zij moeten zelf duurzaamheid uitstralen: met zonnepanelen, een groen schoolplein, een gezonde kantine, in de didactiek. Met een levende school in een levende wijk krijg je een systeemverandering naar een wereld waarin duurzaamheid vanzelfsprekend is. En ontdekt je hoe iedere SDG raakt aan een thema dichtbij."

Relevantie

De Culemborgse wethouder Colin Stolk benadrukt dat de urgentie en klimaatopgaven groter zijn dan ooit en dat het tempo omhoog mag. "Tegelijkertijd

Hugo von Meijenfeldt

gebeurt er ook ontzettend veel. We moeten een gezamenlijke duurzaamheidsagenda maken. Gemeenten kunnen het niet alleen." Voorzitter Henk Mirck: "De maatschappelijke relevantie van ons werk in natuur- en duurzaamheidseducatie is fors toegenomen. Onze professionals spelen een vitale rol en zorgen voor het aanjagen van een breed publiek op de vijf belangrijke thema's klimaatadaptatie, biodiversiteit, grondstoffen, voedsel en energie."

NME Netwerk: bereik van miljoenen

Het ondersteunen van lokale centra voor natuur- en duurzaamheidseducatie (NME) en gemeenten, die samen met onderwijs en bewoners werken aan de duurzame ontwikkeling van de eigen leefomgeving.

Met dat doel is de vereniging GDO in 2008 opgericht. Bij ons NME Netwerk zijn inmiddels zo'n 100 centra aangesloten, met in totaal zo'n 800 medewerkers. Gezamenlijk bereiken we miljoenen kinderen, (groot)ouders, bezoekers, bewoners, ondernemers. GDO-initiator en oud-directeur Henk Klein constateert dat het NME-werkveld de aansluiting heeft gevonden bij grote duurzame thema's, bij de SDG's. "Zonder GDO was dat niet gelukt. Ik ben blij de wil om te vernieuwen te zien, en dat de NME-sector daarbij samenwerkt met maatschappelijke initiatieven."

Sociale innovatie

Moderator Jean Eigeman ziet de groei in

de samenhang binnen de sector, die vele jaren onder druk stond van bezuinigingen. "En participatie speelt een grotere rol. Landelijk en lokaal wordt veel beleid gemaakt, maar sociale innovatie is minstens zo belangrijk. Je moet bij de mensen zelf zijn om verandering op gang te brengen. Centra in ons netwerk lopen daarin voorop en andere gemeenten kunnen daarvan profiteren."

Mooie voorbeelden

Mooie voorbeelden die zijn gepresenteerd: de aanpak rond afvalvrije scholen (Buitenwijs - Nieuwegein, Houten, IJsselstein, Lopik), bouwen aan biodiversiteit door met bewoners te werken aan een groene stad (CNME Maastricht e.o.), klimaatadaptatie in een samenwerkingsverband (Natuurcentrum Arnhem), gezonde voeding in een grootstedelijke samenwerking (ANMEC - Amsterdam) en het bereiken van bewoners rond het besparen en opwekken van energie (NMCX - Haarlemmermeer).

De Klyster, Dantumadeel (Fr.) is met het project Onderweizzz (Onderweg) winnaar van de Henk Klein Award 2018. Deze award wordt uitgereikt aan NME-centra die samenwerking met nieuwe partners succesvol invulling geven op een actueel thema; in dit geval biodiversiteit in de Friese bermen. Op de foto vlnr: Henk Klein (oud-directeur), Jacqueline van Dongen (wethouder Zwijndrecht, bestuurslid GDO), Marjolein Staal (De Klyster), Roel van Raaij (min EZK).

Zo'n honderd projectleiders van vijftig centra uit ons NME Netwerk namen deel aan onze vijf leerkringen energie, natuur/ biodiversiteit, voedsel, grondstoffen/ circulaire economie en water/ klimaatadaptatie. Kennis delen, lokaal de verbinding maken met landelijke ontwikkelingen staat daarbij voorop. Dat gebeurt rond projecten en educatiemateriaal, ook om dit samen te ontwikkelen en kwaliteit van lesproducten te versterken en bewaken. Onderlinge uitwisseling vindt ook plaats via ons nieuwe online platform GDOleerkring.

Vele basisscholen én bewoners NME-centra hebben een jarenlange educatierelatie met vele basisscholen in het land en steeds vaker met het voorgezet- en beroeps onderwijs. De centra begeleiden daarnaast projecten als groene schoolpleinen of afvalvrije scholen, maar ook rond groen, water, afval en moestuinen met bewoners in de wijken. Of rond de energietransitie voor bewoners en bedrijven.

Leerkringen: lokaal en landelijk verbinden

Voedsel

Aan de orde kwam de werving en begeleiding van voedselcoöperaties, de selectie van een Top 30 van voedsel- en smaaklessen samen met de WUR, werken met het voortgezet onderwijs, moestuin- en boerderijeducatie, samenwerking in de regio, en het samenstellen van een leerlijn Duurzaamheid en (gezonde) Voeding. Landelijk zijn verbindingen gelegd met de Participatietafel voedsel, het Jong Leren Eten-programma (RVO) en het Voedingcentrum.

Grondstoffen/CE

Afvalvrije scholen, gedrag rond zwerfafval en afvalscheiding op school is besproken, ook in relatie tot projecten van RWS. Theorie en praktijkervaringen op dit gebied zijn gedeeld. Met Nederland Schoon is samengewerkt rond de landelijke Opschoondag en de Schone Avondvierdaagse. Landelijk is er verbinding gemaakt met de Participatietafel circulaire economie. Met gedragsdeskundigen is gesproken over effectieve beïnvloeding van doelgroepen.

Water/ klimaatadaptatie

Onze waterambassadeur Anneke van Veen en een docent van de Fontys Lerarenopleiding deelden hun ervaringen, met onder meer een workshop over de complexiteit van duurzaamheid en didactiek. Na presentaties van Klimaatbestendig Arnhem en Rainproof Amsterdam is gereflecteerd op lokale aanpakken elders. De gezamenlijke behoeften aan lesmateriaal zijn geïnventariseerd. De leerkring participeert in de Participatietafel water.

Energie

De rol van NME in de energietransitie en de relatie tussen de centra en stakeholders is besproken, gekoppeld aan kennis over gedragsverandering, en de verkenning van samenwerking met de Klimaat- en Energiekoepel en de Participatietafel energie. Ook zijn ervaringen met diverse projecten gedeeld, zoals een digitaal platform, coaches en Energyparty's in de wijk en wedstrijden bij sportverenigingen en op scholen.

Natuur/ biodiversiteit

De rol en kansen van een NME centrum rond natuurinclusief bouwen zijn besproken, evenals natuur en biodiversiteit in de educatie en een integrale natuurgerichte aanpak rond de schoolomgeving. Verkend is een verbinding met de Participatietafel biodiversiteit en innovatie in natuureducatie kwam aan bod, met de presentatie van project Natuurgluren.

STADSLANDBOUW GOED VOOR DE GEZONDHEID

Stadslandbouw: de volgende stap

GDO is trekker van kennisplatform Stadslandbouw Nederland. In november organiseerden we in Leiden een tweede bilaterale ontmoeting met 110 gasten uit Nederland en Vlaanderen. Met een warm welkom van wethouder Martine Leewis.

In Ede organiseerden we samen met Smaakstad Ede, Eetbaar Ede, het World Food Center en de gemeente een living lab over het integreren van alle waarden van stadslandbouw in de inrichting van het buitengebied: het nieuwe World Food Center in Ede. DuurzaamDoor (EZK) en het ministerie van LNV zijn partners in Stadslandbouw Nederland.

Wilt u in uw gemeente ook een volgende stap zetten met stadslandbouw en de korte keten? Het platform denkt graag met u mee: info@stadslandbouwnederland.nl

Dit deed GDO ook in 2018...

- Op verzoek van het Jong Leren Eten-programma (RVO) beoordeelde een werkgroep uit ons NME Netwerk ruim 350 bestaande NME-producten en selecteerde een Top 30 en Top 9 **Voedsellessen** voor basisonderwijs en kinderopvang. NME Den Haag, De Groene Belevens (Leusden), NMO, BuitenWijs (Nieuwegein, Lopik, IJsselstein en Houten) en WUR/ Smaaklessen vormden de werkgroep.

- Bij de 3de **Benelux-conferentie Leren leven in de stad** binnen de grenzen van onze aarde spraken we over de rol van educatie bij toekomstige uitdagingen van de stad.

- Tijdens de sessies **Omgeving ontmoet Omgevingswet** (DuurzaamDoor, RVO) deelden moderator Jean Eigeman en Lara Klaassen (CNME Maastricht) hun inzicht en praktijkkennis over het voorberei-

den van de samenleving op de Omgevingswet. Eigeman: "Zonder succesvol maatschappelijk initiatief en een bloeiende burgerbeweging gaat de Omgevingswet niet werken zoals bedoeld."

Jean Eigeman en DIS?

- Twaalf stunts van studenten- en studieverenigingen streden eind september om de prijs voor de **Meest Duurzame Introductie Stunt**, - Week, en de Waka Social Impact Prijs 2018. Maastricht en Utrecht wonnen. GDO ondersteunt deze prijs en onze mode-

rator Jean Eigeman was een van de juryleden.

- We waren betrokken bij het onderzoek naar de toekomst van het lesaanbod-programma voor het onderwijs **GroenGelinkt** en de vernieuwing daarvan.

- GDO maakt deel uit van de coöperatie **Leren voor Morgen**, die zich inzet voor duurzame ontwikkeling: binnen én buiten het onderwijssysteem en van peuter tot professional.

- Tijdens de viering van ons 10-jarig bestaan werd het boek **Van schoolbioloog tot duurzame duizendpoot** gepresenteerd. Veertien ervaringsdeskundigen uit ons netwerk schetsen hierin een sterk verbrede beroepspraktijk.

NME Netwerk

Tweedaagse: waardevrije educatie en gedrag

Met zo'n 40 leidinggevenden en directeurs van NME- en duurzaamheidscentra waren we eind augustus twee dagen te gast bij onze collega's van De Bastei in Nijmegen, Green Capital 2018. Het was voor de vierde keer dat het NME Netwerk bijeen was voor een Tweedaagse. Belangrijk thema van gesprek:

waardevrije educatie en gedragsbeïnvloeding. Educatie leert je een eigen mening te vormen, gedragsverandering stuurt op bepaald gedrag.

Ook gingen we aan de slag met het positioneren in netwerken en het verkennen van de toekomst van ons eigen netwerk.

Zadenactie: alle scholen een moestuin

Zaadveredelingsbedrijf Rijk Zwaan heeft een droom: Elk kind heeft ooit in een moestuin gewerkt. Daarom wilde het bedrijf 2.500 zadenpakketten verspreiden onder scholen en bso's en vond het in GDO de juiste partner. Want hun droom is ook onze droom. In maart 2018 vonden alle pakketten hun weg via 80 NME-organisaties en makelaars Jong Leren Eten (RVO). NME-organisaties kregen door de actie meer inzicht welke scholen aan de slag willen met moestuinen en het was een mooie kans het onderwerp groen, gezonde voeding

en leefstijl onder de aandacht te brengen. Voor 2019 en 2020 heeft Rijk Zwaan 3.000 pakketten beschikbaar gesteld.

"Als we dit zelf moeten inkopen, hebben we geen budget voor 350 scholen. Het onderwijs was heel erg enthousiast." **Natuur en Milieu Overijssel**

"Het is altijd positief om te zien dat

scholen iets met groen willen doen bij hun school." **NME Alkmaar**

"De moestuinzaden waren hier zeker een topper! Dus voor herhaling vatbaar." **De Bastei, Nijmegen**

Inspiratie: Bewoners betrekken bij klimaatadaptatie

In 2020 moeten lokale overheden een uitvoerings- en investeringsagenda hebben voor een klimaatbestendige stad. Gemeenten en waterschappen kunnen dit niet alleen. De grote opgave is hoe overheden én inwoners hierin samen kunnen optrekken. Tijdens de viering van ons jubileum presenteerden we het inspiratieboekje **Hoe betrek**

je bewoners bij klimaatadaptatie? want... iedereen is waterbeheerder! Vol mooie voorbeelden uit ons NME Netwerk.

De professionals van NME organisaties weten hoe je inwoners kunt betrekken en hoe je waterbeheer rond straat, huis, school en bedrijf leuk maakt. Zij kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het informeren, inspireren en

activeren van bewoners. Voorjaar 2019 hielden we met NME-centra een inspiratiesessie met het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en de inliggende gemeenten.

Meer weten?

Of ook behoefte een inspiratiesessie met lokale partners? Neem gerust contact op met een van de centra of onze moderatoren.

Joke Kersten, db-lid van Waterschap Limburg en voorzitter van de Stuurgroep DuurzaamDoor, ontving het inspiratieboekje uit handen van moderator Jean Eigeman.

Zoemsessies: samenwerken aan bijvriendelijk beleid en beheer

Met Stadswerk organiseerden wij in voor- en najaar verspreid over het land Zoemsessies voor gemeenten die aan de slag wilden met bijvriendelijk beleid en beheer. Dit in het kader van Nederland Zoemt, een campagne voor de wilde bij van Natuur & Milieu, IVN en Naturalis. In deze goedbezochte sessies zoemden we in op regionale aanpak en informeerden we gemeenten hoe zij in aanmerking kunnen komen voor het

officiële predicaat 'Bijvriendelijk'! En wat deze positieve boodschap gemeenten oplevert. Inmiddels zijn er ruim 50 bijvriendelijke gemeenten.

Handboek stimuleert aanleg watervriendelijke tuin

In navolging op een handboek over klimaatadaptatie voor kinderboerderijen en hun bezoekers, en over de samenwerking tussen NME- en tuin-

centra is er nu ook een handboek voor de tuinbranche en zijn klanten. Anneke van Veen, ambassadeur water van GDO nam samen met Tuinbranche Nederland het initiatief voor dit Handboek voor de watervriendelijke tuin, dat verscheen tijdens de RIONEDdag 2018. Behalve achtergrondinformatie en praktische tips worden samenwerkingspartners benoemd, zoals gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven, maar ook kinderboerderijen en NME-centra. Nieuwe allianties zijn nodig voor deze opgave!

Met wie we samenwerken

DUUR
ZAAM
DOOR

Als partner van DuurzaamDoor (RVO) maken we deel uit van diverse Participatietafels, het Verbreed Programma Team met vertegenwoordigers van o.a. RVO, Unie van Waterschappen, provincies en Kracht in Nederland. Jacqueline van Dongen (bestuurslid GDO en wethouder Zwijndrecht) en Stefan Brandligt (wethouder Delft) vertegenwoordigen namens GDO de VNG in de Stuurgroep DuurzaamDoor.

Met Stadswerk werkten we samen aan een studiereis naar Nantes

rond klimaatadaptatie en met Zoemsessies rond gemeentelijk groenbeheer voor de campagne Nederland Zoemt van Natuur & Milieu, IVN en Naturalis. Rond klimaatadaptatie werken we samen met het ministerie van I&W, Tuinbranche Nederland, Stichting RIONED en STOWA. Verder met Rijk Zwaan, SME Advies, Nederland Schoon, Jong Leren Eten, WUR/Smaaklessen, VVM sectie NME, Coöperatie Leren voor Morgen, Ons Water, GroenGelinkt en vele gastsprekers in de leerkringen.

Dit jaarverslag is met zorg voor mens en milieu geproduceerd. Ter compensatie zijn 3 bomen geplant.

Colofon

Dit jaarverslag is een uitgave van de Vereniging GDO.

Teksten: Conny Taheij

Foto's: Jean Eigeman, René Munsters, Conny Taheij, De Papaver Delft, e.a.

Vormgeving: Studio Westkaap

Contact GDO

Moderator bestuurlijk netwerk:

Jean Eigeman, j.eigeman@vereniginggdo.nl, 06-53280029

Moderator NME Netwerk:

Vivian Siebering, v.siebering@vereniginggdo.nl, 06-46375025
René Munsters, rmunsters@vereniginggdo.nl, 06-51354104

GDO is ook online actief, kijk naar:

www.vereniginggdo.nl
info@vereniginggdo.nl

@vereniginggdo